

Zo ging dat ...

... in Kozen in 1938: gemeenteraadsverkiezingen en de historie van het *vast recht*¹

1933 is één van de voornaamste jaren in de geschiedenis van de gemeente Kozen. Tot dat jaar was het dorp na zons-
ondergang in het duister gehuld. In 1933 werd in Kozen een
gemeentelijk openbaar elektriciteitsnet aangelegd. Hoogspan-
ningsdraden brachten de stroom tot in een elektriciteitscabine,
en van daaruit brachten draden die hoog aan houten palen
vastgemaakt waren, het wonder van de elektriciteit naar
iedere woning.

Van dan af konden kinderen en studenten ook in de winter
na vijf uren hun huiswerk nog maken of hun les nog leren. De
nieuwe elektrische lampen gaven immers veel beter licht dan
de oude petroleumlampen. Wie voortaan onverwacht 's nachts
naar de stal moest omdat hij hoorde dat de dieren onrustig
waren, hoefde nu niet meer met een gevaarlijke petroleum-
lamp uit te zoeken wat de reden van de onrust was, maar kon
met een draai aan de lichtknop de hele stal verlichten. Graan
dorsen en wannen, wat tot dan toe met de dorsvlegel en met
een met de hand aangedreven wanmolen gedaan werd, zou
dankzij de zegeningen van de elektriciteit ook in Kozen in de
toekomst machinaal kunnen gebeuren. De dorpsbestuurders
zagen de toekomst van het dorp al voor zich. Nergens zou
men nog kunnen zeggen dat Kozen achterbleef.

De aanleg van het elektriciteitsnet was een kostelijke zaak,
maar het gemeentebestuur rekende er op dat de inwoners
snel gewoon zouden worden aan het nieuwe comfort en dat de
betaling van het elektriciteitsverbruik voldoende zou opbrengen
om de investeringen af te betalen en de elektriciteitsleverancier
te vergoeden. Al gauw bleek echter dat de beschikbaarheid van
electriciteit niet dadelijk een einde maakte aan de zuinigheid
waarmee de mensen van Kozen met verlichting omgingen.
Wanneer er niemand meer in een kamer was, werd het licht

uitgedaan. Veel verbruikers vonden dat één brandende lamp
in huis ruim volstond. Het gebruik van elektriciteit van het net
voor het aandrijven van dors- en wanmachines viel in eerste
instantie ook tegen. Veel boerderijen beschikten immers nog
over een generator op benzine, waarmee de elektriciteit opge-
wekt werd die nodig was om dors-, zaag- of andere machines
aan te drijven. Voordat het openbaar elektriciteitsnet aangelegd
was, waren die generatoren noodzakelijk, en nu het net er
was, werden zij zolang zij niet versleten waren niet zomaar
uit dienst genomen.

In die omstandigheden bleef het elektriciteitsverbruik zwaar
achter bij de verwachtingen, en al snel bleek dat het elek-
triciteitsnet niet voldoende opbracht om de kosten ervan te
dekken. In 1937 stond het water de gemeenteontvanger aan
de lippen. Het gecumuleerde tekort op de exploitatie van het
electriciteitsnet leidde ertoe dat de bodem van de gemeentekas
in zicht kwam. Het gemeentebestuur moest ingrijpen om te
vermijden dat de elektriciteit de gemeentefinanciën structureel
zou ontwrichten.

De oplossing werd gevonden in een zogenoemd *vast recht*.
Iedereen wiens woning op het elektriciteitsnet aangesloten
was, betaalde vanaf 1937 niet meer alleen zijn verbruik, maar
ook een *vast recht*: een vast bedrag, dat hetzelfde was voor
iedere aansluiting. Zoiets was in Kozen nog nooit gezien en
veel inwoners vonden dat al te gortig. Betalen voor elektriciteit
die zij niet verbruikten? Dat kon toch niet!

Een dertigtal huisvaders weigerden dan ook dat *vast recht*
te betalen. Toen aanmaningen niet bleken te helpen, besloot
het gemeentebestuur de huisgezinnen die het *vast recht* niet
betaalden, van het net af te sluiten. Wie niet betaalde zat weer
in het donker. De reactie van de misnoegde Kozenaren bleef
niet lang uit. Die hadden ondertussen immers ondervonden

¹ De inhoud van dit artikel is gebaseerd op een bijdrage van wijlen Jef Bonneux in zijn brochure *Wegen en infrastructuur in Kozen*, die heruitgegeven werd door Heemkunde Nieuwerkerken, en op de dossiers over de gemeenteraadsverkiezingen in Kozen in 1932 en 1938 in het archief van het provinciebestuur. Het verslagregister van de gemeenteraad van Kozen voor de jaren 1937-1946 bleef helaas niet bewaard.

hoe een kortsluiting veroorzaakt kon worden. Van dan af deden zich geregeld kortsluitingen voor op het net in Kozen, waardoor het hele dorp tijdelijk zonder elektriciteit kwam te zitten. Vreemd genoeg vielen die kortsluitingen vooral voor tijdens avondlijke vergaderingen van de gemeenteraad.

De tweespalt tussen de Kozenaren die tegen het *vast recht* waren, en zij die het betaalden, tussen de mensen die niet

wilden betalen voor iets dat zij beschouwden als een onrechtmatige belasting en zij die door de acties van de tegenstanders regelmatig in het donker kwamen te zitten, liepen zo hoog op dat de kwestie van het *vast recht* de inzet werd van de gemeenteraadsverkiezingen van 1938.

Al in 1937 riep een dichterlijke ziel met het spotlied *De vaste-rechtendraad* de kiezers op het jaar daarna goed na te

De vaste-rechtendraad

*'k Ben nu maar teruggekomen
want ik heb wat nieuws vernomen,
't is verdekke ongehoord
hoe men ieders ruste stoort.
Luistert daarom naar dit lied,
Wat er nu weer is geschied.*

*'k Weet het niet, maar 'k vind het slecht,
hoe de looper van het recht
tot ons komt om ons te foppen
en ons zakken leeg te kloppen.
Dat men ons daarbij wil dwingen,
't is om uit uw vel te springen !*

*'s Zondags in het schoollokaal:
Was me dat daar een kabaal !
Toen die goede brave heren
aan eenieder wilden leren
hoe met het nieuw vast recht
iedereen zijn werk beslecht.*

*Als ge 't recht dan nu hebt vast,
mensen lief dan opgepast.
Wees niet boos meer of niet kregel,
maak het draadje aan uw vlegel !
Zonder moeite dorst die 't graan !
Kan er iets nog schoner gaan ?*

*Om mest te varen, 'k vind dit chiek,
'k maak den draad maar aan mijn riek.
En het mest vliegt, tot mijn lust,
op de kar, wijl ik mij rust.
Is het varen dan gedaan,
maak ik de draad weer anders aan.*

*Dan maak ik hem aan mijn schup,
direct naar 't veld, en een, twee hup !
'k Sta er nevens met gemak,
'k steek mijn handen in mijn zak.
Zelf moet ik nu niets meer doen,
de schup die werkt met veel fatsoen !*

*Als ik 's avonds lig te gapen
in mijn bed en niet kan slapen,
'k roep dan maar eens op mijn vrouw,*

*of zij het draadje brengen wou.
'k Steek dat dan gauw in mijn oren,
niets kan dan mijn rust nog storen !*

*Neen, ik wil daarom niet liegen:
'k heb een draad ook aan mijn wiege.
Begint de kleine 's nachts te kraaien,
direct is dan de wieg aan 't draaien !
En die draait zo lang en goed,
tot de kleine slaapt weer goed.*

*Hebt ge reumatiek aan 't been,
of de kramp aan uw en teen,
of het klauwzeer in den mond,
neem dan toch den draad terstond !
Onnodig veearts of dokter,
de rechten draad die zorgt daarvoor.*

*Hebt ge wat in uw broek gedaan,
trek het u niet te zeer aan !
Ga naar water niet op zoek,
hou den draad maar aan uw broek
en die wordt vanzelf dan rein.
Zeg eens, vindt ge dat niet fijn ?*

*Steekt eerstdaags de bak vol drek,
en dat komt, ik weet het krek,
luister dan naar goede raad:
gauw erbij dan met den draad !
En die zuigt en spoelt zo fijn,
dadelijk is het bakske rein !*

*Doch met die vaste-rechthistorie,
maak uw rekening eens potdorie !
Is uw beurse nu nog vol,
dra is ze ledig dan, en hol !
Juist daarom mensen, opgelet,
waar ge 't naaste jaar uw puntje zet.*

*'k schei nu uit, ik weet niets meer,
doch kom wellicht nog wel eens weer.
Als Tist, of Jef, of Pieterjan
de wijs hiervan niet vinden kan,
dan doen ze maar als jonge guiten:
probeer dan maar van het te fluiten !*

denken aan wie zij hun stem zouden geven. In het lied dicht hij de wonderlijke elektriciteit, waarvoor nu extra *vast recht* betaald moet worden, uitzonderlijke kwaliteiten toe.

In 1932 hadden twee lijsten aan de gemeenteraadsverkiezingen meegedaan: de lijst Mortelmans en de lijst Jeuris. Jeuris had de verkiezingen gewonnen, en zijn lijst leverde vier gemeenteraadsleden (Joseph Jeuris, Eduard Haesevoets, Felix Briers en Urbain Gilot), tegen drie van de lijst Mortelmans (Louis Vanderstraeten, Louis Mortelmans en Joseph Wijnants). Jeuris volgde zichzelf in januari 1933 op als burgemeester, en Gilot en Haesevoets werden schepenen.

In 1938 stonden er in Kozen vier lijsten op de stembrieven. Burgemeester Jeuris, de schepenen Haesevoets en Gilot en raadslid Briers trokken de eerste lijst, de lijst van de voorstanders van het *vast recht*. De tweede lijst was de lijst van Mortelmans, die nu getrokken werd door Louis Vanderstraeten, de man die in 1932 op die lijst het grootste aantal voorkeurstemmen behaald had. Jeuris en Vanderstraeten trokken met een volledige lijst naar de kiezer. Daarnaast waren er nog twee eenmanslijsten, van Hendrik Vandebos en van Vital Li-

bens. Vandebos en Libens haalden onvoldoende stemmen en werden niet verkozen. De historie van het *vast recht* deed wel de verhoudingen in de gemeenteraad kantelen. De lijst Jeuris haalde deze keer nog maar drie verkozenen (Gilot, Hasevoets en Jeuris), terwijl de lijst Vanderstraeten/Mortelmans zich in vier verkozenen mocht verheugen (Alfons Bonneux, Egide Esselen, Louis Vanderstraeten en Alfons Ruymen). Jeuris bleef in eerste instantie burgemeester, maar werd later vervangen door Egide Esselen. Zijn lijstgenoten moesten hun schepenzetels afstaan aan Vanderstraeten en Bonneux.

Gauw bleek dat het nieuwe bestuur ook een middel moest vinden om de elektriciteitsrekening te betalen. De prijs van het *vast recht* werd wat gemilderd, er werden meer huizen op het net aangesloten en geleidelijk aan steeg ook het verbruik. De storm ging liggen, twee jaar later werd ons land voor de tweede keer door Duitsers bezet, en toen er in 1946 weer gemeenteraadsverkiezingen georganiseerd werden, waren er heel andere dingen aan de orde.

Rombout Nijssen

